

XIV. 7723 - 1945. X. 23 - vegyes - szks;

7762 - " XII. 18. - általános - és kiegészítő
kontinuitás rep. - egyhöz-

7778 - 1946. I. 17. - egyhözjogi pót. - szks. 12. pót.

Hajdubólyas, Hajdu M., 1910. VII. 8.

Államud. - i. rite.

Avatási okirat: 616. / 1945-46.

rep: 1946. I. 21.

A Magyar Tudományos Akadémia
 Munkatudományi Kára.
 474. 1945/1946. sz. évi.
 Évk: 1945. évi dec. 10. n.
 Elnök: _____
 dr. melléklet. 1945.

Bizáltna kiadom:

dr. Juhász Nagy Sándor
 » Bogdány Ferenc
 professzor unaterrak.

Debrecen 1945. dec. 10.

J. J. debrőn
 J. J. debrőn

Elfogadom.
 A szobeli irrogólat eredményét
 nem befolyásolja.

Elfogadom!

45. XII. 13.

Bogdány

Az államhatalmak elválasztása
és az államcél elméletekről.

Doktori értekezés
a politika tárgy-
köréből.

írta:

Kovács Lajos
.....

Debrecen 1945.

Az államhatalmak elválasztásáról általában.

Az állami életműködésnek különböző szervek általi tényleges elvégzése gyakorlatilag különféle képen nyilvánulhat meg. A mi első sorban az általános irányítást illeti, ez mint a legfontosabb állami életműködés, normális állami szervezetben egyedül és kizárólag, magát a szervezetet illetheti meg, a minek gyakorlati megvalósulása vagy az, hogy azt közvetlenül, azaz alkatelemei összessége útján, maga az egész szervezet végzi, vagy hogy közvetve végzi azt oly alkatelemei útján, a kiket erre a célra kirendel s a kiknek irányításában tényleg meg is nyugszik. Megtörténhetik, hogy az általános irányítást, a szervezetben nem gyökerező alkatelemek végzik. Ez az állapot azonban mint

abnormis és természetellenes, állandó és tartós nem lehet.

Ami az egyes életműködési feladatokat illeti, azok végzése minden körülmények között oly szerveket illet, kiket, az általános irányítást végző szerv, vagy közvetlenül maga rendel ki, vagy a kiknek közvetett szervek által történt kirendelését, kifejezetten vagy hallgatólag magáévá teszi. Normális és abnormis körülmények között egyaránt, benső és szoros a kapcsolat az általánosan irányító és az egyes feladatok fogantatására hivatott szervek között és mint ilyen az előbbinek az utóbbi felett való közvetlen vagy közvetett felügyeletet és a felelősségre vonást lehetővé teszi. Ez a szoros összefüggés az általános irányítást végző szerv és az egyes feladatok fogantatására hivatott szervek, vagyis más szóval, a törvényhozó és a végrehajtó hatalmak között, szolgáltatja a legerősebb biztosítékát, normális

államszervezetekben a törvényekből folyó közszabadságnak, abnormis szervezetű államokban pedig, a szabadságtalan állapotnak, mert itt ugyancsak ezen összefüggés teszi ideiglenesen is lehetővé, hogy a szervezetükben nem gyökerező voltuk dacára, tényleg irányító alkatelemek, természetellenes helyzetüket fenntarthassák.

Az egyes államhatalmak szoros kapcsolata, különösen pedig a végrehajtó hatalomnak, a törvényhozó hatalomtól való függősége, ép oly hatalmas eszköz a közszabadság biztosítására, mint más esetekben a zsarnoki hatalom, uralom fenntartására.

Ennek dacára, az államhatalmak valódi természetének s némely tények okozati összefüggésének félreismerése folytán, részben még ma is uralkodik az az elmélet, melynek értelmében éppen a közszabadság biztosítása érdekében, az államhatalmakat egymástól el kell választani, hogy azok egyike a másikatól minél kevésbé függjön.

Montesquieu elmélete.

Montesquieutól származik azon híres elmélet, a melyet a híres francia politikai író, az angol alkotmány vizsgálata közben állított fel. Vizsgálódásai közben azt a következtetést vonja le, hogy az angol közszabadság oka abban a körülményben rejlik, hogy ott a törvényhozó, végrehajtó és birói államhatalomnak a szervei, egymástól élesen el vannak választva.

„A politikai szabadság - mondja Montesquieu, - a polgár nyugalmát jelenti, a mely abból a tudatból ered, hogy biztonságban van; hogy e szabadság tényleg meg legyen az államnak olyannak kell lennie, hogy egyik polgár a másiktól ne félhessen. Midőn azonban egy személyben vagy hatóságban, a törvényhozó hatalom, egyesülve van a végrehajtó ha-

talommal, nincs szabadság, mert félni lehet, hogy ugyanaz a fejedelem vagy ugyanaz a tanács zsarnoki törvényeket hoz, hogy azokat zsarnokilag végrehajthassa. Akkor sincs szabadság, ha a birói hatalom nincs elválasztva, a törvényhozó és végrehajtó hatalomtól. Ha a törvényhozó hatalomhoz volna kötve, a polgárok élete és szabadsága önkénytől függené, mert a biró törvényhozó is lenne egyszerűs mind, ha pedig a végrehajtó hatalomhoz volna kötve, a birónak meg lenne a fizikai ereje az elnyomáshoz."

„Ami a törvényhozó hatalmat illeti, ezt természetesen a nép összességének kell gyakorolnia, mivel azonban ez már kis államokban is nagyon nehézkes, nagy államokban pedig egyenesen lehetetlen, e hatalmat, a nép képviselők útján, kell hogy gyakorolja. Az ily módon létrejött testületnek a hivatása nem ténykedni, mert jól ténykedni nem is volna képes, hanem törvényeket hozni és ügyelni, hogy azokat jól végre is hajtsák,

amikhez van, sőt egyedül neki, a képviselő-
letnek, van képessége."

„A végrehajtó hatalom egyetlen
fejedelem kezében kell, hogy legyen, mert az
államélet ezen részlete állandó ténykedést
igényel s erre egy ember inkább képes, mint
többen, míg a törvényhozó feladatát megfordít-
va, több ember jobban képes végezni, mint
egy ember. Ha nem^a fejedelem, hanem a törvény-
hozó testület kebeléből vett személyek kezel-
nék a végrehajtó hatalmat, nem volna többé
szabadság, mert a két hatalom egyesülne, u-
gyanazon személyek egyidejűleg mindkét hata-
lom gyakorlásában résztvehetvén."

„Ha a törvényhozó testület
hosszu időn át nem ülne össze, megint nem vol-
na szabadság, mert vagy nem hozna senki sem
törvényeket s akkor anarchia állana elő, vagy
pedig a törvényeket a végrehajtó hatalom hoz-
ná, a mely esetben ez utóbbi korlátlaná vál-
nék."

„ A végrehajtó hatalomnak módot kell adni, hogy utját állhassa a törvényhozó testület határozatainak, nehogy ez zsarnokává válhasson, minden képzelhető hatalmat magához ragadjon s a többi hatalmakat megsemmisítse. A törvényhozó testületnek a végrehajtóhatalommal szemben ily joggal nem szükséges birnia, mert a végrehajtásnak a nélkül is fizikai korlátai vannak; elég ha megvizsgálhatja, miképen hajtották végre az általa hozott törvényeket, a nélkül azonban, hogy a fejedelem személyét megítélhessené. Ha ezt tenné a törvényhozó testület, ~~///~~ zsarnokivá válnék, s megszűnnék a szabadság.”

„A fejedelem e szerint a törvényhozó hatalomban csak annyiban ^{gy}~~ven~~ részt, hogy magát megvédhesse. Arra sincs tehát szükség, hogy javasoljon, mert hisz a neki nem tetsző határozatokat utólag ugyis visszavetheti. A mi különösen a közszükségletek, a dő és fegyveres erő megállapítását illeti, ebben is csak a pusztá helyeslés legyen a

szerepe, különösen pedig óvakodjék a törvényhozás azokat, nem évről évre, de örökre megállapítani, mert így könnyen kockáztathatja a szabadságot, ha ilykép a végrehajtóhatalom tőle függni megszűnik."

„Ami a birói hatalmat illeti, amely különben a három közül a legjelentékesebb, azt nem állandó hatóságnak, hanem a nép kebeléből rövid időre kirendelt személyeknek kell gyakorolniok, mely módon a birói hatalom megszűnik félelmetes lenni. Lehetőleg egyenrangúak ítéljenek egyenrangúak felett, nehogy részrehajlástól kelljen a vádlottnak tartania."

Érdemes volt szóról szóra idézve, Montesquieu elméletének főbb vonásait, papírra vetnünk. A törvényhozó hatalom tehát törvényt hoz, adókat és katonákat szavaz meg s ellenőrzi a végrehajtóhatalmat; a végrehajtóhatalom vetot gyakorol a törvényhozás nem tetsző határozatával szemben, de magában a törvények hozatalában tevélegesen közre nem

működésén, egyedül az állam biztonságáról gondoskodik. Ez tehát valóságos, a lehető legmesszebbmenő szétválasztása a funkcióknak és szerveknek, vagyis a hatalmaknak, úgyhogy méltán merült fel a kérdés, miképen fog egy ily mechanikus különválasztás mellett az állami életműködés tényleg és egyöntetűen végbemenni. Montesquieu is gondol erre és megjegyzi azt, hogy az ily rideg elválasztásnak tulajdonképpen mozdulatlanságot és tétlenséget kellene előidéznie, de ezen aggályt azzal oszlatja el, hogy a dolgok kényszerűsége fogja az egymástól független erőket mozgásra s összehangzó működésre indítani.

Ezen elméletet Montesquieu az angol államalkotmányból, téves szemlélet alapján vonta le. Angliában ugyanis a XVII. század végétől kezdve, ugynevezett parlamentaris kormányzat létezik, a mi éppen az ellenkezője, a hatalmak elválasztásának, a melyet Montesquieu tanképen felállított. A ~~parlamentaris~~ kormányrendszerben ugyanis lé-

tezik, a törvényhozó testület és a végrehaj-
tó hatalom (között, egy közbeeső tényező, a
feje)
kabinet vagy miniszterium, a mely mind a ~~h~~
kettő bizalmának a letéteményese. Ez a té-
nyező, a két hatalmat, a törvényhozást és a
végrehajtást összefoglalja, összhangjukat
s egymásra való kölcsönös befolyásukat biz-
tosítja, állandósítja. A két államhatalom
tehát, ahelyett, hogy állandóan törvényja-
vaslatokkal illetve vétóval fenyegetné egy-
másat, a legbensőbb összefüggésben és össz-
hangban él egymással.

Montesquieu elméletének rideg-
sége csak állandó viszályokra vezetne, ál-
landó összeütközések színhelye lenne az ál-
lam, a mely zavarokat a veto jog nemcsak ~~n~~
nem orvosolhat, hanem még jobban elmérgesít.
A gyakorlatban is kitűnt ez csakhamar a mi-
dőn, a francia forradalom kezdetén, Montes-
tesquieu tanát, a hatalmak szétválasztára
alapított alkotmányos monarchiát, megakarták
valósítani. Ez a kísérlet sikertelen maradt,

mert a merev elválasztás, idegenkedést, fél-
 tékenységet idézett elő a két államhatalom
 között, holott ha az angol alkotmányt lénye-
 gében utánozták volna, a miniszterium közve-
 titő helyzete a szenvedélyekre okvetlenül
 csillapítólag hatott volna és már eleve ut-
 ját állította volna az összeütközéseknek.

Montesquieu elméletén alap-
 szik az USA alkotmánya is, a melyben a vég-
 rehajtóhatalmat, tényleg, a lehetőségig külön-
 választották a törvényhozó hatalomtól. Az USA
 alkotmánya valóban sikerültnek nevezhető,
 azonban nem a hatalmak szétválasztása miatt,
 hanem egészen más belső okok miatt. Az egyik
 ok, hogy maga az alkotmány független a kö-
 zönséges törvényhozó testülettől, mert meg-
 váltóztatása a legnagyobb nehézségekbe üt-
 közik, tartalmát képező határozmányok pe-
 dig mint vitán felül álló, mind a két állam-
 hatalomtól szükségképen tiszteletben tartott
 elvek, szigorú zsinórmértékül szolgálnak,
 hogy az alkotmányban lefektetett elvek terü-

letén, a két hatalom között összeütközés létre nem jöhet. A másik oka az unio köztársasági jellegében s különösen abban rejlik, hogy a végrehajtóhatalom fejének, az elnöknek, ki egyébként is felelősség mellett működik és akinek vétója is csak felfüggesztő hatállyal bír, működési időtartama oly rövid, hogy a törvényhozó testülettel, a melynek előbb maga is tagja volt, az összhangot már maga ez a tény biztosítja. Egészen más a helyzete, (szemben a törvényhozással,) egy örökös fejedelemnek, a mint ezt a francia forradalom példája mutatja.

Hogy mi a Montesquieu elméletének a hibája, azt meghatározni nem oly könnyű feladat. Az elmélet felállításakor a híres állambölcsész ugyanis a szárazföldi államok politikai helyzetét, az angol alkotmánnyal egybevetve, végtelen nagy különbségeket vélt felfedezni. A kontinensen mindenütt absolutizmust, a közszabadságok teljes hiányát, a népek teljes elnyomatását, elke-

seredést, ezzel szemben viszont Angliában alkotmányos életet, általános szabadságot és a nép megelégedettségét hangsúlyozta ki. Egy olyannyira komplikált organizmusban, mint az állam, annak élete és szervezete, az okozati összefüggéseket kinyomozni a legnehezebb feladat, mondhatnám megvalósíthatatlan. Montesquieunak nem is volt módja, több irányú megfigyeléseket, összehasonlitásokat tenni, mert a vele egyidős lengyel alkotmány~~nak~~ annak kinövésai az anarchia szélére sodorták a lengyel nemzetet, a magyar lakotmány pedig, az ausztriai uralkodóházzal kötött unio következtében, mondhatnók zug-alkotmánnyá süllyedt le. Egyedül tehát csak Angliára szorított megfigyelései tekintetében Montesquieu, így nemcsoda, hogy az ragadta meg figyelmét, hogy az angol alkotmányban más a szerve a törvényhozásnak és más a végrehajtásnak. Más államoknál a két funkció egy szervben, a fejedelem személyében összpontosult. Vizsgálva már most azt, hogy mi az oka annak, hogy

ott közszabadság van itt meg szabadságtalanság, Montesquieu a legszembeszökőbb jelenségeket, tévesen a leglényegesebbnek fogta fel s a hatalmak külön szervekre való oszlását, mint az ő szemeiben a közszabadság érdekében való követelményt, sietett kiélesíteni, a hatalmak merev szétválasztásának elméletében.

Ha Montesquieu valóban, az angol alkotmány mélyére hatolt volna, úgy akkor a közszabadság előfeltételeként nem a hatalmak szétválasztását, hanem az államszervezetegyéni alkatelemeinek, a nemzetnek a szuverenitásban való részesedését állította volna fel, a mint tényleg tette ezt egy évtizeddel később Rousseau, az ő örökbecsű munkájában a „Contrat social”-ban. Nem azon fordul meg valamely államszervezet tökéletessége és benne az állampolgárok teljes szabadsága, hogy benne a két államhatalom élesen el legyen egymástól választva, hanem azon, hogy a szervezet általános irányítása, valóban a szervezetben gyökerezék.

Ha ez egyszer így van, akár tőle látszólag különválasztva működik a végrehajtó hatalom, mint az USA-ban, akár vele a legteljesebb kölcsönhatásban miképpen Angliában, az államszervezet működésének sikere és a közszabadságnak az utjából egyéb akadályok már könnyen elgördíthetők.

Montesquieu tanának nagy hála-ra vagyunk ugyan kötelezve, éppen azon gyakorlati hatások miatt, a melyet ez a teoria kiváltott, e tan azonban, mint elmélet, a politikai tudomány mai állásfoglalása mellett teljességgel meghaladottnak tekinthető.

Az állam célja.

Az államszervezet, mint lehető legnagyobb anyagi és szellemi erő, ezen erejét nemcsak, hogy képes kifejteni, de arra egyenesen rendelve van.

A természetben egyetlen szervezetet sem látunk, a melyikben rejlő erő, az önmaga megsemmisítésére vagy megrontására igyekeznék. Éppen az ellenkezőjét tapasztalhatjuk, t. i. azt, hogy minden szervezet arra igyekszik, miszerint önmagát minden lehetőség szerint kifejtse, érvényre juttassa. Ugyanez áll az állami szervezetekre nézve is. Miként minden növényi, állati és emberi szervezet, úgy a belőlük alakult társas szervezeteknek is az az igyekezete és hivatása, hogy a természetadta erőket és tehetséget kifejtsék, azonképen van az az államnál mint a legmaga-

organizmusnál.

A természetben egyéb cél fel nem fedezhető. Ha végső célnak, azaz a szó szoros értelmében vett célnak, a megállapítása, az emberi képességet felül is haladja, ez nem jelenti a jelenségek vizsgálatának teljes sikertelenségét. A cél megállapítása helyett u. i. a jelenségek okozati összefüggésének a kutatása, bő kárpótlást jelent az az emberi ész számára, mert az okozati összefüggések ismeretének a segítségével igazságok és következtetések végnélküli sorozatának juthat a birtokába. Ha az egyén és társas szervezeteinek végső célja helyett az okozati összefüggések megismerése módot nyújt ezen szervezetek belső lényegébe bepillantani, kiváltképen pedig megállapítani azok képességét, elhivatottságát, azaz azt a viszonylagos célt, a melynek ismeretére még eljuthatunk.

Az állami organizmus hivatása nem lehet más, mint a benne rejlő erőt eszkö-

zül odaállítani, az egyéni alkatelemeknek a saját életműködésük érdekében. De viszont, az egyéni alkat^elemekben rejlő erőt, a maga részéről, szintén eszközül használni, az össz-szervezet életműködése érdekében.

Ezek szerint az államszervezet hivatási körének pozitív határt szabni nem lehet, mert minden jogos és indokolt egyéni életműködés igényelheti az államszervezetben rejlő erőnek a támogatását, viszont minden össz-szervezeti életműködés igényelheti az egyéni alkatelemek erejét, bármi legyen is ezen életműködések tartalma.

A normális egyéni és közösség-szervezeti életműködések belső tartalmát vizsgálva, azt látjuk, hogy azok mindenekelőtt önfentartásra irányulnak. Ezért az államszervezet legelsőrendű hivatása: úgy az egyének, mint az összesség létének a biztosítása és minden lehető eszközzel való biztosítása. Az egyén létfontartását az állami szervezet pozitív és negatív uton segíti elő és biztosítja.

A positív eszköz abban áll, hogy a benne rejlő erő, az egyén sérelme estén, az utóbbi érdekében feltétlenül érvényesül, a negatív eszköz pedig abban áll, hogy az államszervezet, az egyéni életműködés érvényesülése elé, gátat nem emel. Az egyéni sérelem estén, az állami szervezetben rejlő erő, mint jog érvényesül. Az államszervezet által nyújtott negatív eszköz, vagyis az, hogy az államszervezet az egyéni működést nem akadályozza, mint egyéni szabadság érvényesül, a melynek sérelmét az államhatalom tulerejével szemben, a politikai szabadság intézményei előzik meg és orvosolják.

Az egyén létének a biztosítása érdekében, e szerint, az állam hivatása, a jogrend és a szabadság létesítése és fenntartása.

A mi az összszervezet önfentartási törekvését illeti, e törekvés lényegében arra irányul, hogy sem belső, sem külső

hatások az államszervezetet mint ilyent meg ne rongálják és meg ne semmisítsék. Ezen cél elérése érdekében az államra kettős hivatás járul: az egyik saját szervezetének oly karban való tartása, hogy belülről, azaz a szervezetből magából annak gyengülése és megsemmisülése be ne következhessek; a másik a kívülről jövő káros hatások megelőzése és elhárítása.

Az önfentartásból folyólag az állam hivatása e szerint a jogrend, a szabadság, a közrend és a nemzeti önállóság fenntartásában áll. A jogrend az egyént védi az egyénnel szemben, a szabadság pedig az egyént az állammal szemben. A közrend az államot védi az egyénekkel szemben, míg a nemzeti önállóság ugyancsak az államot helyezi biztonságba más államok ellenében.

AZ önmaga fentartásán kívül minden szervezet erejének van más hivatása is és pedig a szervezetben rejlő tulajdon-

ságok kifejtése, magának a szervezetnek lehető tökéletesítése. Ez a hivatás fellelhető az állami szervezetekben is. A jogrend, a szabadság, a közrend és a nemzeti önállóság, az államszervezeti erőt a maga teljességében nem juttatják kifejezésre, csak az előzetes feltételeket, az alapot szolgáltatják arra, hogy azokon valami épüljön. Az állami organizmusnak tehát ép úgy mint más szervezeteknek, az önfenntartáson kívül másik hivatása; a fejlődés, a haladás, az önfenntartásra szolgáló eszközök igénybevételével.

Fejlődés vagy haladás alatt értjük az ember lehető függetlenítését a természeti jelenségektől, értjük különösen azt, hogy az ember, a természeti jelenségek káros hatásait, magától mindjobban távol tartja, azok előnyös hatásait pedig léte nehézségeinek megkönnyítése érdekében, mindjobban és jobban kiaknázza. Az államszervezet ezek szerint hivatva kell, hogy legyen, a benne

rejlő lehető legnagyobb erőt, nemcsak az egyén és az összszervezet fentartása, de az egyénnek és az önszervezetnek haladása, vagyis a természettől való lehető függetlensége érdekében is kifejtteni, különösen ha tekintetbe vesszük, hogy az egyén kizárólag magára hagyatva, tökéletlen, gyarló erejével és eszközeivel, e feladatot sikerrel megvalósítani nem képes.

Kétségtelen az, hogy a természeti erőket, azok hatásait távoltage tartani, vagy megfelelően kiaknázni, haladást jelent. Az egyénnek a legelemibb érdeke például odahatni, hogy testét és javait kóroktól, elemi csapásoktól és más természeti ártalomtól távoltage tartsa illetve megóvja. Azonban kétségtelen az is, hogy a természet ártalmas erőivel, azok romboló hatásaival szemben, az egyén maga legtöbbször tehetetlenül áll és csak valamely magasabbrendű szervezet, speciell az állam, lesz képes azokat, a benne rej-

lő óriási erőttöke segélyével, az egyén környezetéből eltávolítani, elhárítani. Az állam e tekintetben tehát, részben maga gondoskodik alkatelemei testi és anyagi érdekeinek a természeti erőkkel szembeni védelméről, részben elősegíti az egyesek, ez iránti törekvéseit, az által, hogy a maga intézményeit rendelkezésre bocsátja. A magára hagyott egyén gazdasági tevékenysége hiányos, rendelkezésre álló eszközei fogyatékosak, így az államra hárul az a feladat, hogy közvetlenül, vagy közvetve, az egyén gazdasági tevékenységét intenzívebbé tegyék, gondoskodják mind tökéletesebb intézményekről és segédeszközökről, a melyek az egyént támogatják, a természeti erők leküzdésében.

Szellemi, művészeti és tudományos szükségleteit, szintén nem lenne képes az ember kielégíteni kizárólag a maga erejéből, viszont az államszervezet összerejének támogatásával azonban ezek a szükség-

letek is a legnagyobb mértékben kielégíthetők. Más szóval az államszervezet akkor áll hivatásának a magaslatán, ha egyetlen megkívánt feladattól sem vonja meg, közvetett vagy közvetlen segítségét, támogatását.

Az egyéni élet biztonsága, a jogrend, szabadság, közrend és a nemzeti önállóság intézményei következtében, továbbá természeti erők mind nagyobb mérvű leküzdése és kiaknázása a haladás intézményeinek segítségével, az emberben kétségtelenül jóléti érzést vált ki. Minél nagyobb mértékű és minél általánosabb ez az érzet az államszervezet alkatelemeiben, annál nagyobb mérvű és általánosabb magának az államnak a jóléte is, a mely ilyenképen, az államszervezet emberileg felismerhető céljává tekinthető. Az államnak valóságos, reális léte tagjaiban van, az állam jóléte és prosperitása, az alattvalók jólététől függ. Attól függ mennyire képes az állami organizmus az ő hivatását

megvalósítani. Egészen magától értetődő, hogy minél általánosabb tagjainak a megelégedése, az államban elérhető biztonság, haladás és jólét fokával, annál nagyobb fokban érte el valamely konkrét állam az ő ideális célját, rendeltetését, a mit Concha úgy fejezett ki: az egyetemes emberi jó-t megvalósítani.

A politikai irodalom egyik legtöbbet vitatott, igen nagy irodalommal rendelkező kérdése; az államcélja, a melyre vonatkozólag az irodalomban u.n. államcélélméletek alakultak ki. Ezekről az államcél elméletekről akarok a továbbiak során értekezni.

Az államcél-elméletek.

Hogy az állam célját helyesen megállapíthassuk, első sorban, a cél fogalmának a nehézségei állanak útjában.

Ha nem akarjuk elfogadni azt, hogy az állam végső célját, tudományos eszközökkel megállapítani lehetetlenség, úgy a fantázia birodalmába való, képtelen, tudományos alap nélküli végleteket, könnyen állíthatunk oda, az államcéljául. Ezeket azonban a tudományos gondolkodás kénytelen, mint a jelenségek magyarázatára alkalmatlanokat, mellőzni illetve elvetni.

Már említettem, hogy az államszervezeti életműködések jelenségei annyira összetettek, hogy azon törekvések, a melyek azokból az okozati összefüggéseket, a viszonylagos célt és hivatást kibonyolítani igyekeznek, könnyen az egyoldalúság veszélyébe

esnek. Ez az oka annak, hogy az államvél elméletek annyira változatosak, a melyek azonban az államszervezetnek egy-egy irányát, hivatását olykor, mégis helyesen juttatják kifejezésre.

Az isteni-akarat elmélete.

Ezen elmélet azon a tanításon nyugszik, a mely az államot egyszerű eszközkép fogja fel és egyedüli céljának Isten országát akarja e földön megvalósítani. Az állam törekvése, e teoria szerint az isten akaratának a teljesítése. Ezt az elméletet a német Stahl formulázta meg és a theokratikus államszervezet igazolásául szolgált. Ezzel szemben kétségtelen, hogy az állami élet ezen elsődleges fejlődési fokát, eszményképül elismernünk nem lehet. Ha fel is tesszük, illetve elismerjük, hogy az isten valamelyik vallásrendszer értelmében, léte-

zik, a mit pedig tudományosan megállapítani az emberi gyarlóság miatt lehetetlenség, egy ilyen istenség akaratát, a természeti jelenségektől különválasztva el nem képzelhetjük, így arra mint külön és feltétlen célra sem hivatkozhatunk. Az isteni akarat a természet jelenségeiben és utmutatásaiban juthat csak kifejezésre, ezeknek felismerése pedig egy isteni akarat előzetes feltevése nélkül is lehetséges. Ez a tan mely szükségképen maga után vonja, egy az isteni akarat közlésére és értelmezésére hivatott szerv irányító szerepét, az államszervezetben a földi élet szükségleteinek elhanyagolására s tulajdonképpen az égiekre irányított figyelemre vezetne, így tehát ha tudománytalanságától el is tekintünk, helyes államcél-elméletül, már az állam reális oldalára való tekintetből sem szolgálhat.

A Plátó féle elmélet

Nagyon hasonlít az előbbi elmélethez, az az elmélet, a melyet Plátó fejtett ki és a mely az erkölcs érvényesülését tűzte ki az állam céljául. A különbség a kettő között az, hogy míg az isteni akarat a vallás, addig az erkölcs a filozofia kizárólagos uralmát és irányítását jelentené. Az erkölcs megvalósítása mint államvé^l, még lazább és bizonytalanabb életműködés^{et} jelentené az államszervezetnek, mint az isteni akarat megvalósítása. Tény annyi, hogy az állam célja az erkölccsel nem ellenkezhetik, ez a negatívum azonban oly széles működési kört nyitna meg az állam feladatainak, a melynek a természeti lehetőség és a tényleges jelenségek egyaránt ellentmondanak. Az erkölcs területe jóval tágabb mint az államé, mert a

lélek bensejét is elfoglalja, a hova az állam azonban be nem hatolhat. Kizárólag az erkölcsre irányzott életműködés, ép úgy elvonná az állam-szervezet alól a reális talajt, mint valamely istenség akaratának megvalósítására irányzott kizárólagos törekvés, a mi ezen elméletnek szintén a tarthatatlanságát bizonyítja.

A Bentham féle elmélet.

Ez az elmélet a mely Bentham angol bölcsész nevéhez fűződik, az állam célját: a boldogságban leli meg. Ez a teoria elhagyja ugyan már ez előbb tárgyalt két elmélet egyoldalú idealizmusát, helyesnek és teljesen kielégítőnek azonban még így sem tartható. Mindenekelőtt lerögzítendő az, hogy a boldogítás-törekvése, az államszervezet részéről korlátlan, az egyéni élet legapróbb

részleteibe beható ténykedést, végső sorban atyáskodó zsarnokságot igényelne, valóságos rendőrállamot idézne elő, a mit önérzetes ember nem szívesen fogadhat el. Másrészt ily kiterjedt feladatra maga az államszervezet sem volna képes. A boldogság ugyanis annyira apró, egyénenként különböző, változatos tényezőkön alapul, hogy azokat az állam, dacára a benne rejlő végtelen anyagi és szellemi erőnek, fizikailag sem lenne képes ~~ny~~ nyújtani, mintahogy például teljes képtelenség az államszervezettől kivánni meg azon boldogság biztosítását, a melyet az egyénnek a családi érzés, vagy teszem a szerelem, a dicsőség stb. nyújt.

E tant tehát részben azért, mert az egyéni szabadságot veszélyezteteti s ~~rendőrállamra~~ vezet, részben azért, mert az államra oly képtelen feladatokat hárit, a melyeket az, megvalósítani a legjobb akarat mellett sem képes, - szintén el kell vetni.

A jogrend elmélete.

Hosszu időn keresztül a legelterjedtebb volt az az elmélet, a mely az állam célját, a jogrend létesítésében és annak a fentartásában látta. Ezt a tant Kant fejtette ki, a tőle megszokott mély elmélettel és alapossággal és a mely tanhoz a mi Eötvös Józsefünk is csatlakozott, kibővítvé azt hatalmas érvekkel. Tagadhatatlan, hogy ez a tan, a mely a rendőr állam helyébe a jogállamot helyezte, sokkal józanabb az előbbieknél, azonban az ellenkező végletbe esik, mert míg az eddig tárgyalt elméletek az állam céljául tulságosan sokat ölelnek fel, addig ezen elmélet az állam feladatát, tulságos szűk körre szorítja. Kizárólag az egyéni biztonságot tekinteni az állami életműködés feladatául, egyértelmű az állam közö-

nyösségével tagjainak léte és sorsa iránt, holott az államszervezet éppen azoknak a legszorosabb összefüggését képezi. Nem vonhatná ezen elmélet értelmében az állam gondozása körébe, teszem azt, a házasság intézményét, vagy az oktatásügyet, mert egyikük sem érinti az állam eredeti célját, az egyének biztonságát. Ez a teoria az állam atyáskodó gondoskodásának gátat vetne ugyan, mint a hogy tulajdonképpen célzatosan a rendőr-állam rendszerének a reactiójaképen keletkezett, de másrészt megbénítana, vagy alsóbbrendű társszervezetek, mint pld. pártok, felekezetek, osztályok stb., elfogultságának és önkényének szolgáltatna ki számos oly intézményt, a melyek az összesség érdekében egyöntetűen és elfogulatlanul egyedül csak az államhatalam által lennének szabályozhatók. Minthogy a jogrend fentartásán kívül, egyéb feladatokat ezen felfogás határozott célzattal küszöböl ki az állam hivatási köréből,

mint a haladást akadályozó s szükségképen az államszervezet tespedésére vezető tan, szintén tart[hat]atlan.

A nemzeti eszme elmélete

Az olasz Mancini nevéhez fűződik annak a teoriának a kifejtése a mely szerint az állam célja a nemzeti szellem megvalósítása. E tan lényegét, sikerülten tükrözi vissza, a nemzet-állam elnevezés. Itt sem lehet kétségbevonni a felfogás bizonyos irányu helyességét, mert minden államszervezet határozott irányzatot tüntet fel, egy bizonyos faji jelleg, sajátosság kidomborítására, érvényre emelésére. Ámde ha meggondoljuk, hogy egyoldalulag és feltétlenül megvalósítva az ugynevezett nemzeti szellem a helytelen és elvetendő faji sajátosságok

meggyökeresedésére, az idegen, még annyira is helyes intézmények megvetésére vezetne, több nemzetiségű államban pedig viszályt és féltékenységet vagy zsarnokságot idézne elő, ezen tan kizárólagos érvényesülése. Ez okból ezen elmélet helyességét tagadásba kell vennünk, mert e tan végső elemzésben a faji sajátosságokat tenné az államszervezkedés kizárólagos alapjává s a több fajból összetett államszervezkedés felbomlását idézné elő. Ennek az elméletnek nagy része van abban, hogy Magyarország, a mely a nemzeti-ségi állam iskolapéldájául szolgálhat, ^{hogyan} a nemzetiségeknek nemzeti öntudatra ébredésével kifejlődött divergáló erők, hatottak és az állam szétesésére vezettek.

Összetett célelmélet.

A végére hagytuk azt az elméletet a melyet mi a legjobbnak tartunk és a mely teoriának a kifejtése az angol Sidney nevéhez fűződik és a melyet az ifodalomban összetett célelméletnek nevezünk. Ez az elmélet az egyén és az állam, összhangzó biztonságát, haladását és az ebből folyó jólétet jelöli meg az állam céljául. Ezen elméletkövetelményeit valósítja meg a kulturállam, a mely napjainkban a leginkább nevezhető uralkodónak és a mely a többiekkel szemben a leglevésbé mondható egyoldalunak.

Ez az elmélet ugyanis sem az egyént, sem az államot, nem tekinti a másik feltétlen eszközének, bizonyos fokig mindegyiket célnak fogva fel, a melynek a másik eszközül szolgál. Ilyképen az állam az egyén

jólétét, biztonságát és haladását szolgálja, viszont azonban az egyén is szolgálja az államot, az összesség jóléte, a nemzet függetlensége és fejlődése érdekében. A kettőnek összhangzó életműködése az emberi erők minden irányu kifejtését, az önálló nemzeti alapon felépülő kulturát biztosítja, a modern nemzeti kulturállam alakjában.

Az egyén és az állam összhangzó működésére, mint összetett jellegű államcélra, alig ~~utalt~~ bárki is világosabban és megkapóbban, mint Apponyi Albert gróf.

Irodalom:

1. Gumplowicz: Die sociologische Staatsidee.
1902.
2. Beöthy László: A társadalom keletkezéséről.
1878.
3. Fabreguettes: Société, État, Patrie. 1898.
4. Janssen: Montesquieu's Theorie von der Dreitheilung d. Gewalten im Staate. 1878.
5. Anschütz: Die gegenwärtigen Theorien über den Begriff d. gesetzgeb. Gewalt. 1901.
6. Concha: Az államhatalmak megosztásának elvei. 1892.
7. Eötvös: A XIX. sz. uralk. eszméi.
8. Concha Győző: A politika tankönyve 1910.
9. Somló Bódog: Állami beavatkozás és individualizmus. 1903.
10. Kuncz: A nemzetállam tankönyve.

Tartalomjegyzék.

1. Az államhatalmak elválasztásáról általában.
2. Montesquieu elmélete
3. Az államcélja.
4. Államelméletek.
5. Az isteni akarat elmélete
6. A Plato féle elmélet
7. A Bentham féle elmélet
8. A jogrend elmélet
9. A nemzeti eszme elmélete
10. Összetett elmélet
11. Irodalom
12. Tartalomjegyzék.